

Jidysz jako język wykładowy

Kategorie: Zjawiska

W chwili objęcia przez gminę żydowską dużej liczby szkół, zarówno świeckich, jak i religijnych, zrodziła się konieczność zreformowania szkolnictwa. Język jidysz miał się stać istotnym elementem zmian. Zostało to wprost zdefiniowane w opracowaniu na temat szkolnictwa w getcie:

„Szkoly przedwojenne pod względem wychowawczym odpowiadały mniej więcej środowisku rodziców. Szkoly więc nosiły charakter kastowy. I tak inteligencja miała swoje szkoły, lud – swoje szkoły. [...] I tak były szkoły narodowe, nienarodowe, religijne, areligijne. Szkolnictwo powszechne rządowe miało swój specyficzny charakter asymilatorski, narzucony z góry. Z chwilą wybuchu wojny wynikło zarówno zamieszanie wśród wszystkich warstw społeczeństwa żydowskiego, jak i całkowita zmiana pojęć. Siłą rzeczy musiały powstać szkoły ogólne, jednolite, wybór według zwyczaju przedwojennego był absolutnie wykluczony. [...] Przełożony Starszeństwa Żydów (vide) rozstrzygnął, że ma to być szkoła o charakterze ludowym z naturalnym językiem nauczania, tj. żydowskim. Już w roku szkolnym 1939/40 zaczęto wprowadzać język ten jako przedmiot nauczania do szkół, przygotowując grunt dla następnego roku, w którym język ten miał zostać językiem nauczania”¹.

W innym miejscu pojawia się stwierdzenie, że celem reformy szkolnictwa było:

„zwekslowanie nauczania w kierunku narodowo-żydowskim, a to przez uwzględnienie w jak najszerszym zakresie zarówno języka żydowskiego, jak i przedmiotów judaistycznych, co łącznie wytwarzało atmosferę i ducha żydowskiego”².

7 października 1940 r. do nauczycieli w getcie została rozesłana ankieta z pytaniami o znajomość jidysz w mowie i piśmie oraz możliwość wykładania w tym języku. Zachowało się kilkadziesiąt takich ankiet, z których wynika, że większość nauczycieli potwierdziła znajomość jidysz w mowie i piśmie, natomiast nie

zadeklarowała gotowości do wykładania w tym języku, odpowiadając dyplomatycznie „chwilowo nie”, „po uprzednim przygotowaniu”, „w młodszych klasach”.

Rozporządzeniem Mordechaja Chaima Rumkowskiego od 28 października 1940 r. jidysz został wprowadzony jako przedmiot w szkołach powszechnych, a w klasach początkowych – jako język wykładowy. Od 1 grudnia rozpoczęła się natomiast nauka jidysz w funkcjonujących w getcie gimnazjach. Po kilku miesiącach, w maju 1941 r., rozpoczęły się kursy języka żydowskiego dla nauczycieli, przeprowadzane dwa razy w tygodniu, przed obiadem i po obiedzie. Było 52 chętnych na kurs podstawowy oraz 215 dla zaawansowanych. Z braku kadry nauczycielskiej do nauki żydowskiego zatrudniono m.in. literatów, np. Mojżesza Wolmana oraz Józefa Zelkowicza (vide).

Rumkowski poczytywał sobie reformę szkolnictwa za krok w kierunku „zwalczania tendencji asymilatorskich, antyreligijnych i antyjudaistycznych” ³. Wspominał o tym w przemówieniu adresowanym do nauczycieli w związku z koniecznością zamknięcia szkół i przeniesienia kadry do pracy przy deportowanych z Rzeszy i Protektoratu:

„Wszystkich was wrzuciłem do jednego tygla i choć mieliście różne zapatrywania, zmusiłem was do [realizowania] programu z żydowskim językiem wykładowym”⁴. Stanowiło to istotny element jego wyobrażenia o państwie żydowskim z własnym językiem. W zasobie łódzkiego archiwum zachował się egzemplarz przygotowywanego przez Szmula Rozensztajna podręcznika do nauki jidysz. Musiał również być przygotowany elementarz, skoro zrobieniem ilustracji do niego chwaliła się w podaniu o zapomogę Maria Rudy, przedwojenna rysownicza pracująca w koncernie Republika. Do nauki jidysz wykorzystywano też numery „Geto-Cajtung” (vide). Zamknięcie szkół jesienią 1941 r. nie pozwoliło w pełni wdrożyć reformy szkolnictwa, choć naukę żydowskiego kontynuowano na kursach doszkalających organizowanych dla młodzieży w resortach pracy. O lekcjach żydowskiego (a także hebrajskiego) wspominała Rywka Lipszyc, pisząc o szkółce w resorcie krawieckim.

Ewa Wiatr

Przypisy

1. APŁ, 278/1630, k. 6.
2. APŁ, 278/1096, k. 2.
3. APŁ, 278/1630, k. 5.
4. S. Rozensztajn, Notatnik, tłum. i red. Monika Polit, Warszawa: Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów 2008, s. 129.

Źródła

APŁ, 278/282, k. 39; ibid., 522, k. 15; ibid., 1096, k. 2; ibid.1628, k. 61; ibid., 1630, s. 6; ibid., 1689; ibid., 1723, Fragment podręcznika wydane w getcie.

S. Rozensztajn, Notatnik, tłum. i red. Monika Polit, Warszawa: Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów 2008, s. 129.

M. Polit, Nauczanie jidysz w getcie łódzkim w świetle dokumentów z Archiwum Państwowego w Łodzi i Nachman Zonabend Collection (YIVO). Rekonesans [w:] Jidyszland. Nowe przestrzenie, pod red. M. Adamczyk-Garbowskiej, J. Degler, M. Ruty, Warszawa: ŻIH 2022, s. 657-679.

Tagi

administracja żydowska edukacja język getta

Data aktualizacji: 30-07-2026

Data dodania: 11-08-2025